

Ayşen SİNA, **Atinalı Perikles: Yaşamı ve Dönemi**, Tiydem Yayıncılık, Ankara 2011, 222, ISBN: 978-605-4292-72-1.

Hüseyin ÜRETEN*

Bu kitap, öncelikle Atina ve eski Yunan tarihi üzerine çalışmalar yapan araştırmacılara özellikle yaşamı ve dönemiyle her dönemde büyük kitlelerin ilgisini çekmiş Atina'nın yetiştirdiği en güçlü ve saygın politik şahsiyeti, devlet adamı ve komutanı Perikles üzerine çalışma yapanlara bir kaynak işlevi göreceği düşünülerek “*Atinalı Perikles: Yaşamı ve Dönemi*” başlığı altında Öğr. Gör. Dr. Ayşen SİNA tarafından kaleme alınmıştır. A.Ü. D.T.C.F., Batı Dilleri Bölümü Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Dr. Ayşen SİNA'nın hazırlamış olduğu bu çalışma *Önsöz* ve *Girişi* içeren sayfalara ek olarak *Altı Bölüm, Dizin, Kronoloji Cetveli* ile *Bibliyografya ve Kısaltmalar* kategorilerinin yer aldığı 222 sayfadan oluşmaktadır.

2011 yılında Tiydem Yayıncılık tarafından basılan eser, Atina'nın bu parlak ve büyük devlet adamını günümüze ulaşan antik edebi kaynaklar ile arkeolojik araştırmaların Perikles ve dönemiyle ilgili sonuçlarından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla söz konusu eseri şekil, düzen ve kuruluş açısından incelemenden önce bana göre kitabın daha anlaşılır olması adına öncelikle bu ‘*yüzyıl*’ın kesin sınırlarını belirtmek ve döneme adını veren büyük önderin portresini çizmek gerekir. Aynı şekilde bu çalışmada Perikles ile döneminin tarihsel dönüm noktalarını oluşturan olayları ve kişileri temel alan tartışma ve araştırmalar da yer almaktadır. Başka bir deyişle kitap ne yalnızca biyografi ne de tarihtir. Dolayısıyla bu eser, antik dönem yazarlarının bize sunduğu oranda, Yunan tarihinin büyük politik şahsiyetlerinden biri olan Perikles'in yaşamı ve politikaları ekseninde, politik kariyerini ve sosyal

* Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, hureten@adu.edu.tr – AYDIN.

yaşamını etkileyen döneminin diğer önemli kişilerinin katkılarıyla ortaya çıkan İ.Ö. V. yüzyıl Yunan dünyasının tarihsel bir anlatımıdır.

Perikles, yüzyılına, bana göre İ.Ö. V. yüzyıla adını vermiştir. Hak edilmiş ise eğer büyük bir şereftir bu.

Bu bağlamda söz konusu kitabı yukarıda da belirtmiş olduğum gibi şekil, düzen ve kuruluş açısından incelemeyen önce kısaca Atinalı Perikles'in yaşadığı döneme ve kişilik özelliklerine *-Bonnard'ın anlatımıyla-* bakmakta yarar vardır.

“Perikles, Atinalı hasımlarına karşı, partisinin gerek dışında, gerekse içinde verdiği kısa bir siyasal mücadeleden sonra, İ.Ö. 461 yılında iktidara gelir. Bu tarihten, birkaç aylık çok kısa bir çekilme bir yana bırakılırsa, 429'daki ölümüne kadar Atina sitesinin tek yöneticisi olarak kalır. Bu yüzyıl, ancak üçte biridir yüzyılın: Otuz iki yıl sürer.

Doğrusu bu sırada siyasal olaylar artan bir ritimle hız kazanır. Başyapıtlar birbirini kovalar. Bu otuz iki yıl içinde, insanlık tarihinin üreteceği göz kamaştırıcı yapıtlardan birinin ya da birkaçının doğuşunu görmeyen pek az yıl vardır. Bu temel yapıtlar gerek mermer ya da tunç, gerekse şiirsel özlü, hatta bilimsel düşünceli yapıtlardır.” (Bonnard 2004, 221).

O halde Perikles kimdir?

Thukydides'in anlatımıyla bu soruya yanıt vermeye çalışalım.

“Thukydides'e göre 'Atinalıların birincisi' olan Perikles, kişiliğinde büyük devlet adamını tanımlayan, birbirine bağlı dört 'erdem'i bir araya getirir. Zeki'dir: yani bir sayasal durumu çözümleme, olayı tam olarak önceden görme ve buna bir eylemle karşılık verme yeteneği vardır. Ne zaman Halk Meclisi önünde konuşsa, önder tacını çıkarıp ayaklarının dibine bıraktığı, onu ancak herkesin onayıyla yeniden başına koyduğu söylenir. Dilinde yıldırım vardır, derler. Üçüncü erdemi en katıksız yurtseverliğidir: Ona göre hiçbir şey yurttaşlarının çıkarından, Atina siyasetinin şerefinden önce gelmez. Ensonu, o kesinlikle çıkarını gözetmez.” (Bonnard 2004, 222).

Thukydides'in bize gösterdiği görkemli bu figür, “yüz görünümü bakımından ise; ancak uzun kafatası ile ayırt edilirdi; bir çağdaşı “bitmek bilmeyen” bir baş, der. Komedi şairleri ona bu nedenle ve kurumlu tavırlarına bakarak, “soğan başlı Olympos'lu” takma adını uydurmuşlardır. Çağdaşı heykeltıraş Kresilias'ın yaptığı ve elimizde üç kopyası bulunan büst, kafasını bir başlıkla kapatarak onun garip biçimini gizler. Sanatçının yüze verdiği anlatım

ne kurumlu ne de küstahtır, sadece biraz kurnaz gülümsemesiyle gururludur.”
(Bonnard 2004, 223–224).

Sekil, Düzen ve Kuruluş:

2011 yılında Tiydem Yayıncılık tarafından basılan eserde yer alan bölüm başlıkları şunlardır:

Önsöz (s.7–10)

Giriş (s.11–18),

Bölüm I:

PERİKLES’İN AİLESİ, GENÇLİK YILLARI VE EĞİTİMİ (s.19–52)

I.1. *Perikles’in Babası Ksanthippos* (s. 19–27),

I.2. *Perikles’in Annesi Agariste* (s. 28–32),

I.3. *Perikles’in Gençlik Yılları ve Ünlü Tragedya Yazarı Aiskhylos* (s. 33–38),

I.4. *Perikles’in Eğitimi* (s. 38)

I.4.1. *Damon* (s.39–44),

I.4.2. *Anaksagoras* (s.44–51),

Bölüm II:

EPHIALTES VE PERİKLES’İN REFORMLARI (s. 53–76)

II.1. *Demokratik Partinin Lideri Ephialtes* (s.53–56),

II.2. *Areopagos’un Kaldırılması* (s. 57–62),

II.2.1. *Eisangelia* (s.62–63),

II.2.2. *Dokimasia* (s.63–64),

II.2.3. *Euthyna* (s.64)

II.2.4. *Nomophylakia* (s.65–67),

II.2.5. *Perikles Demokrasisinin Özellikleri* (s.67–71),

II.2.6. *Perikles’in Yurttaşlık Yasası* (s.71–76).

Bölüm III:

PERİKLES’İN POLİTİK VE ASKERİ RAKİPLERİ (s.77–112)

III.1. *Perikles’in Politik Rakibi Kimon* (s.77–89),

III.2. *Perikles’in Politik Rakibi Melesias’in Oğlu Thukydides* (s.90–97),

III.3. *Perikles’in Askeri Rakipleri Olan Dönemin Komutanları* (s. 97–112)

Bölüm IV:

KOMUTAN VE STRATEJİST PERİKLES (s.113–150)

IV.1. *Thourioi Kolonisi ve Lampon* (s.113–115),

IV.2. *Samos Savaşı ve Atina Deniz İmparatorluğu* (s. 115–128)

IV.3. *Thukydides'in Anlatımıyla Perikles'in Peloponnesos Savaşı Stratejisi* (s.128 – 133)

IV.4. *Thukydides'in Anlatımıyla Perikles'in Söylevleri* (s. 133–150)

IV.4.1. *Birinci Söylev* (s. 133–137),

IV.4.2. *İkinci Söylev ya da Cenaze Söylevi* (s. 137–141),

IV.4.3. *Son Söylev* (s. 141–143),

IV.4.4. *Perikles'in Stratejisi* (s. 143–150)

Bölüm V:

PERİKLES DÖNEMİNDE ATİNA'DA YAŞANAN GELİŞMELER
(s.151–172)

V.1. *Perikles'in Mali Politikaları* (s. 151–162),

V.2. *Atina'yı Yenileştirme Programı* (s. 162–164),

V.3. *Surların Güçlendirilmesi* (s. 165–167),

V.4. *Panathenaia Şenliği* (s. 167–169),

V.5. *Odeion İnşası* (s.169–172).

Bölüm VI:

PERİKLES'İN ÖZEL YAŞAMI VE DOSTLARI (s. 173–204)

VI.1. *Miletoslu Aspasia* (s.173–180),

VI.2. *Abderalı Protagoras* (s.180–185),

VI.3. *Miletoslu Hippodamos* (s. 185–188),

VI.4. *Atinalı Mimar Pheidias* (s. 188–196),

VI.5. *Eski Komedyâ Dönemi Yazarlarının Anlatımıyla Perikles* (s. 196–204).

Dizin (s.205–213),

Kronoloji Cetveli (s. 214–215),

Bibliyografya ve Kısaltmalar (s. 216–222)

İçerik ve Kapsam:

“*Atinalı Perikles: Yaşamı ve Dönemi*” isimli çalışma, *Önsöz, Giriş, Dizin, Kronoloji Cetveli, Bibliyografya ve Kısaltmalar* ile birlikte altı bölümden oluşmaktadır. Yazar *Önsöz*'de Atina'nın bu parlak ve büyük devlet adamını günümüze ulaşan antik edebi kaynaklar ile arkeolojik araştırmaların Perikles ve dönemiyle ilgili sonuçlarından yola çıkılarak hazırlandığını ifade etmektedir. Yani kitabın yazımında Dr. Sina, günümüze kadar hakkında yapılan tüm bibliyografik çalışmalarda Perikles'in yaşamını ve dönemini, ayrıca Atina yasalarını anlatan üç temel antik edebi kaynaktan yararlanmıştı. Bunlardan ilki Khaironeialı Plutarkhos'un '*Bio Paralleloi*' (=Paralel Hayatlar); ikincisi

Tarihçi Thukydides'in Peloponnesoslularla Atinalıların Savaşı'nı anlatan eseri '*Peloponnesos Savaşı Tarihi*' adlı eseri; üçüncüsü ise İ.Ö. V. yüzyılda yaşayan Aristoteles'in Atina'nın politik tarihini anlatan '*Athenaion Politeia*' (=Atinalıların Devleti)'dir. Diğer yandan antik kaynakların yanı sıra İngilizce ağırlıklı olmak üzere farklı dillerde birçok çağdaş kaynaklardan da yararlanılmıştır. Yazar uzun süreç içinde gerçekleştirdiği çalışmasının *Giriş* bölümünde ise İ.Ö. V. yüzyıl Yunan dünyasına ilişkin kısa bir bilgi vermektedir.

Giriş bölümünden sonra Atinalı bu siyaset ve devlet adamı ile döneminin tarihsel dönüm noktalarını oluşturan olayları ve kişileri temel alan tartışma ve araştırmaların da yer aldığı altı bölüme geçilmektedir. Yazar birinci bölümde (=Perikles'in Ailesi, Gençlik Yılları ve Eğitimi) Eskiçağ tarihinin tartışmasız en önemli şahsiyetlerinden biri olan Perikles'in soylu ailesini ve Perikles'in lider olmadan önceki gençlik yıllarını tarihsel çerçevede ele almaktadır. Bu bölümde yazar, özellikle Perikles'i Perikles yapan başat özelliklerin Damon ve Anaksagoras sayesinde olduğu başka bir deyişle bu iki bilim adamının Perikles'in yanı sıra Atina'nın entelektüel dünyasını da kurup biçimlendirmiş olduklarına dikkati çekmektedir.

Kitabın ikinci ve üçüncü bölümlerinde birinci bölümde genel hatlarıyla değinilen dönem bağlamında devlet adamı Perikles'in politikadaki rakipleri, demokratik partinin liderliğine geçişi ve bu süreçte izlediği politikalar ile birlikte Atina'yı bir deniz imparatorluğuna yükseltme çabaları içindeki komutan ve stratejist Perikles'ten daha detaylı bir şekilde bahsedilmektedir.

Beşinci bölümde Perikles döneminde Atina ele alınmıştır. Örneğin Perikles'in izlediği mali politikalara girmeden önce Atina'nın mali sisteminin incelenmesiyle konuya biraz daha açıklık getirilmiştir. Daha sonra ise '*Atina'yı Yenileştirme Programı*', '*Surların Güçlendirilmesi*', '*Panathenaia Şenliği*' ve '*Odeion İnşası*' gibi konular da aynı bölüm içinde detaylı olarak ele alınmıştır..

Altıncı bölümde, Perikles'in özel yaşamı ve dostları konusu incelenmiştir. Dolayısıyla bu bölümün konusunu Perikles'in Aspasia ile olan beraberliği, yakın dostu Phedias ve bu iki ilişkinin döneminin komedyacı yazarlarının eserlerine yansımaları oluşturmaktadır.

Dizin'den sonra gelen *Kronoloji Cetveli*'nde ise İ.Ö. 495'ten İ.Ö. 429' a kadar olan dönem başka bir deyişle Perikles'in doğumundan ölümüne kadar geçen süre neredeyse yüzyıllık dönem –altmış altı yıl- kronolojik olarak özetlenmiştir. Doğrusu kitabın sonundaki bu bölümün okurlara önemli bir

faydası olmuştur. Öncelikle bu ‘yüzyıl’ın kesin sınırları belirtilmiş ve Perikles’in Atinalı hasımlarına karşı verdiği kısa mücadele sonrasında birkaç aylık çok kısa bir çekilme bir yana bırakılırsa, tam otuz iki yıl Atina sitesinin tek yöneticisi olarak kaldığı gerçeği her yönüyle ortaya konulmuş olur.

Bibliyografya ve Kısaltmalar bölümünde yazar, yüzün üzerinde kaynaktan yararlanarak bu türde bir kitabın hazırlanmasında geniş kapsamlı bir bibliyografik taramanın zorunlu olduğunu bizlere göstermiştir. Söz konusu bu çalışmada antik kaynakların yanı sıra çağdaş kaynaklardan da yararlanılmıştır. Böylece ‘*Atinalı Perikles: Yaşamı ve Dönemi*’ isimli çalışma, hemen her dönemde büyük kitlelerin ilgisini çeken Perikles’in yaşamı ve dönemi hakkındaki verilerin güvenli bir şekilde toplandığı ve Türkçeye aktarıldığı güzel bir örnek olarak karşımıza çıkmıştır.

Sonuç:

Bu kitabın, Eskibatı tarihine ilişkin ‘*edebi*’ kaynakları çok yakından bilen Klasik Filoloji mezunu bir akademisyen tarafından yazılması kitabın en önemli artılarındandır. Diğer bir ifadeyle, kitabın yazarı Ankara Üniversitesi’nde 25 yılı aşkın bir süre boyunca –*lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencisi ve edebiyat doktoru olarak*- kazandığı bilgi, birikim ve tecrübeyi eğitim sürecinde kazandığı teorik ve metodolojik bilgi ve donanım ile bir araya getirerek daha zengin bir ürün ortaya çıkarmıştır. Buna bağlı olarak Perikles’in yaşamı ve dönemiyle ilgili antik kaynaklar ile bunların yanı sıra pek çok çağdaş kaynaklardan oluşan oldukça zengin bir kaynakça listesini tarayarak yaptığı sentezi Türkçe olarak satırlara dökmesi Eskiçağ tarihi literatürü açısından paha biçilmez değerdedir. Kısacası bibliyografyanın zenginliği okuyucunun kitaba olan güvenini de artırmakta ve gerek duyduğunda bu kitap ve makalelerden yararlanmasına yardımcı olacaktır. Okuyucuların şunu da bilmesinde fayda vardır: Yazarın da belirtmiş olduğu gibi bu kitap ne yalnızca biyografi ne de tarihtir. Antik dönem yazarlarının bize sunduğu oranda, Yunan tarihinin büyük politik şahsiyetlerinden biri olan Perikles’in yaşamı ve politikaları ekseninde, politik kariyerini ve sosyal yaşamını etkileyen döneminin diğer önemli kişilerinin katkılarıyla ortaya çıkan İ.Ö. V. yüzyıl Yunan dünyasının tarihsel anlatımıdır.

Bu kitap, biyografik tarih türünün Türkçede ilk örneği olmamakla birlikte, Atinalı devlet adamı ve komutan Perikles’in yaşamı ve döneminin tarihi konusunda Türkiye’de Türkçe yazılmış ilk kitaptır. Bu bağlamda

Ülkemizde Eskiçağ tarihi alanında daha başka eserlerin Türkçe yazılmasını da tetikleyecektir.

Diğer yandan, “*Atinalı Perikles: Yaşamı ve Dönemi*” isimli çalışmada bazı hatalar da gözümüze çarpmaktadır. Bunlar kitabın değerini kuşkusuz hiçbir zaman olumsuz etkileyecek hatalar değildir; bir kısmı yazarın kendisinden bir kısmı da, belki, son okumalar veya düzeltmelerin yeterince dikkatli yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Eleştirilerimizin hoş görüşle karşılanacağı ve yararlı olabileceği düşüncesiyle bunları aşağıya aktarıyorum.

1- *Önsöz*'de kitabın dört bölümden oluştuğu yazılmıştır. Oysa kitabın “İçindekiler” sayfasında *Önsöz, Giriş, Dizin, Kronoloji Cetveli, Bibliyografya ve Kısaltmalar* ile birlikte kitapta altı bölüm yer almaktadır..

2- Kitapta yer ve kişi adlarının yazımında Yunanca aslına bağlı kalınmıştır. *Giriş* bölümünde s.13: “*Bu durum karşısında ancak Lesbos (=Midilli), (=Sakız) ve Samos (=Sisam) gibi. (...)*” ifadesinde Khios adasının adı unutulmuştur.

3- s.46: “*Aristoteles Fizik (=Physikha) adlı eserinde, onun (...)*” cümlesi ise yukarıda cümle örneğinden yola çıkılarak şu şekilde olmalıydı: “*Aristoteles Physikha (=Fizik) adlı eserinde, onun (...)*”.

4- Ayrıca editörlük yapanların veya yayına hazırlayanların müdahalesiyle (veya düzeltmelerin son okumalarıyla) giderilebilecek ne yazık ki az sayıda olmayan –*strategos* yerine *startegos* (s.57); *Ephialtes* yerine *Ephilates* (s.60) gibi - hatalar da bulunmaktadır. Bu nedenle bilmeyerek yapılmış yazım hatalarına değinmeyeceğim; sadece yanlış anlaşılabilir ifadelerle değineceğim. Yazar, ikinci bölümde yer alan *II.2. Areopagos'un kaldırılması* isimli alt bölümde şöyle bir cümle kullanmaktadır: “*Perslerle yapılan yapılan devam ederken Areopagos Meclisi yeniden eski gücüne kavuşarak Atina'nın yönetiminde söz sahibi olmuştur.*” ifadesi yanlıştır.

s.43: “*Perikles'in kötü yöndeki davranışlarını Thukydides, (...) Sözde demokrasi, ama gerçekte ise en önemli tersine, sıradan halkın ilk olarak onun tarafından kamu topraklarının paylaşılması, şenlikler için para yardımı ve gördükleri kamu hizmetleri için ücret bekleme gibi kötülüklere yöneltildiğini ve yüreklendirilmişlerdir.*” ifadesinin de anlaşılması güçtür.

5- “İçindekiler” sayfasında kaynakların verildiği bölüm başlığı ‘*Bibliyografya*’ olarak yazılmış; oysa kitabın içinde söz konusu bölümün başlığı ‘*Bibliyografya ve Kısaltmalar*’ şeklinde yazılıdır.

6- Bibliyografya ve Kısaltmalar bölümünde Andre Bonnard'ın 'Antik Yunan Uygarlığı' isimli kitabından yararlanılmadığı görülmektedir. Oysa Bonnard'ın kitabının 1.cildinde X.Bölüm '*Olymposlu Perikles*'e (ss.221–247) ayrılmıştır.

Özet olarak söz konusu kitapta yer alan ve benim dikkatimi çeken hususlar bunlardır. Ancak, yukarıda da vurguladığım gibi, bu eleştiri sadece yararlı olması adına yapıyorum. Aslında ciddi hataların bulunduğu sayfa sayısı sadece bir veya ikidir; eleştirilerimi sıraladığım hatalar her zaman her yerde olabilen hatalardır.

Ülkemizde bu konuda yazılmış çok az sayıda kitap bulunması nedeniyle kimi eksiklikleri de beraberinde getirmekle birlikte bu kitabın gerek İ.Ö. V. yüzyıl tarihi konusunda akademik düzeyde çalışma yapanlara gerekse Eskiçağ tarihine ilgi duyanlara yararlı olacağını ümit ediyorum.

Sonuç olarak, böylesine önemli bir çalışmayı gerçekleştiren başta yazarımız olmak üzere katkıda bulunan herkesi içtenlikle kutluyorum.

Yararlı olması dileğiyle...